

УДК: 343.974

МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ СУБКУЛЬТУРИ МОЛОДІ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ

Гаркуша Ю. О.

Національний університет “Одеська юридична академія”, Україна, Одеса

В статті розглядається феномен кримінальної субкультури як кримінологічного явища. Виділяються соціальні і психологічні чинники, що впливають на поширення кримінальної субкультури в молодіжному середовищі сучасного соціуму. Особлива увага приділяється аналізу світогляду кримінального середовища, специфіки ідеології і системи цінностей злочинного світу в соціальних мережах. Розглядається концепція «молодіжного племені» як прояву архаїки в соціальному просторі сучасності. Підкреслюється ступень та масштаби впливу на трансформацію кримінальних субкультур в Україні, під впливом політичних і соціально-економічних перетворень. Проаналізовано дослідження українських та зарубіжних науковців, що розглядали проблеми негативного впливу кримінально-субкультурних псевдозаконів та ідеології, а також методи протидії такому впливу як на суспільство в цілому.

Ключові слова: субкультура, кримінальна субкультура, соціальні мережі, злочинність, кримінальне середовище, девіантна поведінка, асоціальна орієнтація.

Garkusha Y. O. The mechanism of forming the criminal subculture of youth in social networks/ National University "Odessa Law Academy", Ukraine, Odessa

In the article the phenomenon of criminal subculture as criminological phenomena. There are the social and psychological factors that influence the spread of criminal subculture in youth modern society. Particular attention is paid to the analysis of the criminal world environment, the specific ideology and value system of the underworld in social networks. The concept of "youth tribe" as a

manifestation of archaic social space in modern times. Emphasizes the degree and extent of impact on the transformation of criminal subcultures in Ukraine under the influence of political and socio-economic transformation. Analysis study Ukrainian and foreign scientists that examined the problem of the negative influence of criminal subculture and pseudo ideology and countermeasures such as the impact on society as a whole.

Keywords: subculture, criminal subculture, social networks, crime, criminal environment, deviant behavior, antisocial orientation.

Вступ. З розвитком науково-технічних технологій з'явився новий унікальний соціокультурний феномен - Інтернет-простір, який став сферою об'єктивації підсистем культури, будуючи свою діяльність навколо технічних, особливо комп'ютерних інновацій. Втіленням цих тенденцій виступає молодіжна субкультура в соціальних мережах. Однак, серед численних і різноманітних субкультур, які існують в сучасному світі і досить широко відомі, як фахівцям-дослідникам, так і суспільству в цілому, кримінальна субкультура молоді займає особливе місце. По-перше, кримінальна субкультура в соціальних мережах є специфічним проявом загальної кримінальної субкультури, яка має значний вплив на людину, а часом приймає характер регуляції.

По-друге, кримінальна субкультура набагато старіше за віком, ніж інші молодіжні субкультури, оскільки певні групи злочинців існували ще задовго до появи перших «дозволених» субкультур в країнах Заходу. Так, в радянські часи, перший значний сплеск злочинності та формування специфічної субкультури молодих злочинців відноситься до часу революції 1917 р і Громадянської війни, і обумовлений сукупністю політичних і соціально-економічних чинників.

Нарешті, кримінальна субкультура найбільшою мірою, ніж інші субкультури, підпорядковує собі все життя певної людини до дрібниць,

регулюючи його поведінку і визначаючи, у багатьох випадках, весь його життєвий шлях. Для суспільства кримінальна субкультура становить найбільшу небезпеку в списку інших субкультур, оскільки володіє не тільки яскраво вираженою антигромадською ідеологією, а й здатністю реалізовувати цю ідеологію на практиці - за допомогою вчиненню злочинів, залучення в злочинну сферу якомога більшої кількості громадян, пропаганди злочинного світогляду і способу життя в суспільному середовищі.

Стан кримінальної субкультури в українській дійсності заслуговує на особливу увагу. Тривожним симптомом стає поширення елементів злочинної субкультури в повсякденному житті. Самі ж умови існування в сучасному суспільстві, з колосальними соціальними і культурними відмінностями, створюють об'єктивні передумови для розвитку злочинності та кримінальної субкультури, які стають життєвим орієнтиром для тих людей, які вважають за краще вступати в конфлікт з законом і суспільною мораллю, намагаючись сумнівними способами завоювати собі місце в соціумі, домогтися багатства і влади. «У великих містах склалися особливі, малоприсадатні для життя умови. Скупченість, тіснота, забруднення навколишнього середовища, шум, інтенсивний вуличний рух, але разом з тим, напружений спосіб життя, скорочення життєвого простору, неврівноваженість, агресивність, пригніченість, почуття самотності. Характерними рисами життя міських підлітків все частіше стають п'янство і алкоголізм, наркоманія, насильство, злочинність, проституція» [1].

Наукове дослідження кримінальної субкультури як такої, а також супутніх їй проблем здійснювало багато вчених, серед яких потрібно виділити Александрова Ю. К., Анісімкова В. М., Антоняна Ю. М., Барило Т. С., Білогриць-Котляревського Л. С., Брейтмана Г. Н., Биргеу М. М., Бурчака Ф. Г., Вакутіна Ю. О., Водолазського Б. Ф., Дзундзу В. В., Дрьоміна В. М., Долгову А. І., Гурова О. І., Дубягіна Ю. П., Ігнатенко В. І., Ковальову О. Г., Козлова О. Є., Корсакевича М. А., Кондратишка В. Ф., Костенка О. М.,

Кудрявцева В. М., Кузнецову Н. Ф., Лановенка І. П., Лебедева С. Я., Ломброзо Ч., Лопушанського Ф. А., Максимова М. М., Матишевського П. С., Міньковського Г. М., Міллера А. Й. тощо.

Однак, незважаючи на велику кількість розробок українських та зарубіжних науковців з питань виникнення і функціонування норм кримінальної субкультури, дії їх криміногенного впливу на злочинність і на формування у громадськості асоціальної орієнтації, досліджень, що розглядають проблему механізму формування кримінальної субкультури в соціальних мережах немає. На сьогодні більшість праць, що присвячені розгляду питань впливу ідеології професійних злочинців на формування у громадян злочинного світосприйняття, розглядають власне кримінальну субкультуру лише факультативно, а не окремо. В українській науці на сьогодні немає розробок, що присвячені кримінальній субкультурі в соціальній мережі як такій. Невелика кількість досліджень, присвячених кримінальній субкультурі, була проведена в Росії (зокрема, праці Анісімкова В. М., Гурова О. І., Лебедева С. Я., Тулегенова В. В.), але вони стосуються лише деяких аспектів виникнення і функціонування кримінальної субкультури, і не розглядають проблему її впливу на злочинність в Інтернет-мережі.

Актуальність дослідження визначається високою соціальною небезпекою, яку несе в собі кримінальна субкультура. Також актуальність визначається недослідженістю вказаної проблеми в українській та зарубіжній науці, труднощами в практичній боротьбі з проявами засилля норм кримінальної субкультури.

Метою статті є кримінологічний аналіз проблем виникнення, функціонування і поширення норм кримінальної субкультури в соціальних мережах, а саме: вплив такої субкультури на особу зокрема, і на злочинність суспільства в цілому, а також розробка на основі такого дослідження заходів, спрямованих на боротьбу з поширенням кримінальної субкультури в

Інтернеті, і пропозицій з поліпшення законодавства України в сфері боротьби із рецепцією ідеології Інтернет-злочинності. Відповідно до поставленої мети були сформульовані наступні завдання:

- визначити поняття “кримінальна субкультура” як специфічне психологічне ставлення особи до псевдозаконів злочинного середовища;
- визначити соціальну природу цього явища, закономірності його генезису;
- визначити найбільш характерні зовнішні і внутрішні прояви кримінальної субкультури;
- провести історичний аналіз суспільних явищ, що передували виникненню кримінальної субкультури в Україні у сучасному вигляді;
- встановити риси, що притаманні кримінальній субкультурі в теперішньому вигляді тощо.

Протягом багатовікової історії людства, приймаючи різні форми та в залежності від конкретних історичних умов, злочинність завжди посідала центральне місце в кожній країні. У найдавніших державах Сходу з'являються перші зводи законів, які передбачали відповідні покарання за вчинення певних злочинів. У середньовічній Європі і на Сході діяли цілі банди розбійників, що грабували купців і мандрівників, в містах - злочинці, що спеціалізувалися на крадіжках і вуличні грабежі. Мішель Фуко пише: "в класичну епоху на задвірках або в щілинах суспільства існувала неясна, терпима і небезпечна область" поза законом "або принаймні того, що випадало від кігтів влади; невизначений простір, місце формування і притулок злочинності. Там по волі випадку і долі стикалися бідність, безробіття, переслідувана невинність, хитрість, боротьба з можновладцями, відмова виконувати обов'язки, попрання законів і організована злочинність" [2, с. 441]. Простір, неконтрольований владою, породжував професійних злочинців, які в більшості випадків передавали свої навички у спадок. Спадковість злочинності стала приводом для Ломброзо Чезаре говорити про

певну біологічну схильність тих чи інших людей і навіть цілих груп до вчинення злочинів [3].

Однак пізніше біологічні теорії злочинної поведінки були відкинуті більшістю дослідників, які звернулися до соціальних і соціокультурних причин злочинності. Тард Габріель, відомий своїми дослідженнями психології мас, звернувся до розгляду злочинності і злочинної поведінки і звернув увагу на залежність злочинної поведінки не стільки від біологічних факторів (спадковість), скільки від сприйняття певних установок поведінки в процесі соціалізації особистості [4]. Для професійної злочинності в усі часи і в більшості країн світу були характерні: специфічне світосприйняття і ідеологія; поведінкові установки і заборони; особлива мова - "жаргон", або "арго"; фольклор; в більшості випадків - особлива зовнішня атрибутика: татуювання, одяг або певні способи її носіння. Все це в сукупності відрізняло професійних злочинців від звичайного населення, перетворюючи їх у закрите для сторонніх співтовариство. Так дані явища духовного життя злочинного світу отримали назву кримінальної субкультури.

Однак, не дивлячись на певні напрацювання українських та зарубіжних вчених, розуміння терміну "кримінальна субкультура" і досі є неоднозначним, так само, як і визначення складових елементів вказаної субкультури. Але з точки зору філософських, соціологічних і кримінологічних теорій, можна говорити, що "Субкультура – це відносно самостійна частина у межах домінуючої культури, що сповідується визначеним колом осіб і має свої власні норми, вірування і цінності". Звідси, не будь-яка субкультура повинна розглядатись в якості негативного соціального явища, оскільки чимало субкультурних груп, що існували у різні часи, не виявляли нахилів до проявів девіацій, асоціальної орієнтації, чимало представників субкультурних груп демонстрували право слухняну поведінку, власними силами підтримували дисципліну у межах своєї відносно відокремленої групи, чесною працею заслуговували повагу у суспільстві.

Тому, кримінальні субкультури взагалі необхідно відрізняти від інших видів субкультур. Основним критерієм поділу яких є – соціальна шкідливість псевдозаконів субкультури, її асоціальна орієнтованість, прагнення до аморальної, анти суспільної поведінки.

Особливості кримінальної субкультури закладені, насамперед, в девіантній поведінці групи осіб, обумовленому тими цінностями, які принципово суперечать загальноприйнятій культурі. Як правило, носіями кримінальної субкультури є представники різних вікових категорій, або знаходяться в місцях позбавлення волі, або знаходяться на волі, але при цьому володіють кримінальними навичками і схильностями. Кримінальна атрибутика є свого роду пізнавальної системою, а кримінальна субкультура для багатьох стає засобом пізнання світу. Таким чином, відповідно до теорії кримінальної субкультури, злочинна поведінка є результатом специфічного виховання і навчання, в процесі якого новачок засвоює деформовані або девіантні, поняття і цінності. Для особливої спільності людей, об'єднаних в банди та інші злочинні угруповання, кримінальна субкультура є свого роду духовною областю, необхідною навіть тим, чиє життя на перший погляд примітивне.

Кримінальній субкультурі в соціальних мережах властивий агресивний характер, при цьому вона являє собою об'єктивне явище, яке знаходиться в складному взаємозв'язку, а часом і в протиріччі з загальноприйнятою культурою, а також із соціальними процесами. У самих злочинних групах вона є фактором взаємної криміналізації, а на її поширення впливає насамперед зростання злочинності в країні. Прийнято вважати, що кримінальна субкультура зародилася в місцях позбавлення волі, а потім поширилася за їх межі, перш за все, закріпившись в самій сприйнятливою середовищі - підлітково-молодіжної.

Так, довгий час великий вплив на вивчення молодіжної субкультури надавала британська концепція Центру сучасного вивчення культури (CCCS),

заснованого в 1964 році при Бірмінгемському університеті Річардом Хоггартом. «Молодіжна кримінальна субкультура» інтерпретувалася як форма активного класового, але, в той же час, символічного опору молодих людей пост-військового товариства з метою вирішення проблеми статусу [5, с. 7]. Поняття «опір» було ключовим у розумінні молодіжної культури 60-80-х років, а будь-які провокації з боку молодіжних об'єднань розглядалися як «боротьба» з панівною культурою. Завдяки сучасним «пост-субкультурним» дослідженням [6-7], відбувається зміщення акценту на поняття «життєвий стиль», і більше значення в розумінні сучасної молодіжної кримінальної субкультури набувають «символи» і «ритуали», підтримуючими її представниками, а не їх ідеологією. Трансформації, яким піддалося змістове наповнення поняття кримінальної субкультури, викликані переважно процесами глобалізації та розширення інформаційного простору на сучасному етапі розвитку суспільства.

Соціальні Інтернет-мережі, даючи можливості для онлайн спілкування в будь-який час і в будь-якому куточку країни, розширюють і в той же час стирають межі кримінальної субкультури. Субкультури стають менш «прив'язаними» до певної «системи», онлайн спільноти ростуть, а зловмисникам стає все легше отримати доступ до їх «місцях перебування» [5, с. 129].

Згадуючи термін «глобального села», який був введений канадським філософом і культурологом Маклуеном М. стосовно сучасного інформаційного суспільства, можна зробити висновок, що і кримінальна субкультура також стає глобальною: досить мати доступ до Інтернету, зареєструватися в певних соціальних мережах та вже можна стати її віртуальним учасником [7]. Так, кримінальна субкультура поступово позбавляється функції езотеричності (входу в субкультуру тільки вузького кола «втаємничених» людей) і стає відкритою і доступною для кожного, що руйнує її відмінність і унікальність від панівної культури.

Субкультура набуває рис молодіжної моди. Багато слів і виразів з жаргону засуджених переміщуються в повсякденну мову, вживаються в публікаціях засобів масової інформації, використовуються політиками, керівниками різного рівнів. Так, кримінальна субкультура видозмінюється, набуває нових форм, внаслідок чого можлива своєрідна «конкуренція» між ними [8, с. 22].

Комп'ютерні технології впливають не тільки на вже існуючі субкультури, що з самого початку не мали віртуальної локалізації, але створюють сприятливі можливості для «субкультурного простору» [6, с. 164] і, як наслідок, є генератором нових віртуальних спільнот. Як зауважує Карпіленя С. С., в сучасному суспільстві все більшої сили набирає молодіжна субкультура покоління «Х» - кіберкультура, кримінально-віртуальна молодіжна субкультура [9, с. 15]. Віртуальна спільнота привертає молодь тим, що тут не важливий соціальний статус, вік, стать або раса, тут можна знайти свій спосіб самовираження і самоідентифікації, який буде прийнятий з розумінням і не викличе осуду. Участь у кримінальному віртуальному об'єднанні дає можливість приміряти на себе будь-який вигаданий образ і в його межах отримати бажаний соціальний престиж, в якому відмовляє суспільство. Анонімність надає впевненість і стирає раніше недозволені межі. До того ж, елементи вдосконаленої комп'ютерної графіки та дизайну, до яких вдаються учасники при оформленні свого віртуального субкультурного простору, створюють ефект повного занурення і реальної взаємодії з потенційною жертвою злочину.

Аналізуючи нові віртуальні об'єднання молодих людей, слід сказати, що у них відсутня загальна система цінностей і не простежується ідеологія, тому є не зрозумілим, до якої мети рухаються її представники. Так, наприклад, представники Інтернет-субкультури тролі (або їх ще називають інтернет хуліганамі) зацікавлені в поширенні провокаційних повідомлень на форумах або Wiki-проектах. Геймери захоплені самим процесом гри і витонченими

способами її програвання, втрачаючи чималу кількість коштів. Причому, приналежність до однієї спільноти не виключає участі в іншій, або відразу в декількох одночасно, оскільки вони представляють собою «місця» для спільного проведення часу і отримання задоволення в непередбачуваній законом формі.

Висновки. За результатами дослідження було сформульоване те, що будь-яка субкультура, як і будь-який невід'ємний компонент суспільства, піддається змінам через розширення інформаційного простору. Молодіжні субкультури, що пропагують неоднозначні цінності і норми поведінки, часто формують певну "подвійну мораль", що призводить до зростання терпимого ставлення молоді до багатьох проявів девіацій і сприяють тому, що порушення певних соціальних норм все більше стають нормою в навколишньому середовищі.

Сучасна субкультура під впливом технічних інновацій глобалізується, втрачаючи свої функції соціального порядку та автономності, і перетворюється на кримінальну субкультуру. В основі якої лежить особлива філософія злочинного світу, центральне місце в якій займає сильна вольова особистість, що відкидає різні обмеження, щодо її свободи, крім "злочинного закону", тобто правил життя, вироблених співтовариством подібних же "сильних особистостей" і обов'язкових до виконання. Кримінальна субкультура має яскраво виражений на зовнішньому рівні колективістський характер, оскільки формується і існує, перш за все, в колективному просторі, як приклад тому, наявність великої кількості Інтернет-сторінок злочинного характеру в соціальних мережах. Але внутрішній зміст кримінальної субкультури визначає індивідуалізм, особисті амбіції і прагнення її прихильників.

Розробка механізму формування кримінальної субкультури в соціальних мережах, і пошук методів боротьби з ними, усього лише справа часу і досвіду. Тому, перспективним напрямом дослідження є подальше вивчення злочинів

вчинених у соціальних мережах, з метою виявлення специфічних особливостей їх розвитку в кримінальній субкультурі та розробки програми профілактики і корекції цього явища. Адже подібні процеси в соціальних мережах багато в чому спотворюють уявлення молодих людей про світ, суспільство, найближче оточення і самих себе, що може призводити до серйозних наслідків, як для особистості, так і для суспільства, та нашої країни в цілому.

Література:

1. *Грошева Р. Н. Девиантные подростки – мальчики и уличная подростковая субкультура / Р. Н. Грошева. // Материалы V городской науч. практ. конф. молодых ученых и студентов учреждений высшего и среднего образования городского подчинения. - Москва, 2006.*
2. *Фуко М. Надзирать и наказывать. Рождение тюрьмы / М. Фуко. – Москва, 1999. – 441 с.*
3. *Ломброзо Ч. Преступный человек / Ч. Ломброзо. – Москва, 2005.*
4. *Тард Г. Преступник и преступления / Г. Тард. – Москва, 1906.*
5. *Haenfler, Ross, Goths, Gamers, and Grrrls. Deviance and Youth Subcultures - New York, Oxford: Oxford University Press, 2010. - 158 p.*
6. *Bennette, Andy and Kahn-Harris, Keith. After Subculture. Critical Studies in Contemporary Youth Culture - New York: Palgrave Macmillan, 2004. -195 p.*
7. *Muggleton, David and Weinzierl, Rupert. The Post-subcultures reader. - Oxford, New York: Berg, 2003.*
8. *Александров Ю. К. Очерки криминальной субкультуры / Ю. К. Александров. – Москва: Юристъ, 2005. – 280 с.*
9. *Карпиленя С. С. Молодежная субкультура как способ социализации молодежи в условиях модернизации российского общества : автореф. дис. на присв. науч. ступеня канд. соц. наук / Карпиленя С. С. – Москва,*

2009. – 33 c.

References:

1. Grosheva R. N. *Deviantnye podrostki – malchiki i ulichnaya podrostkovaya subkultura* / R. N. Grosheva. // *Materialy V gorodskoy nauch. prakt. konf. molodykh uchenykh i studentov uchrezhdeniy vysshego i srednego obrazovaniya gorodskogo podchineniya*. - Moskva, 2006.
2. Fuko M. *Nadzirat i nakazyvat. Rozhdenie tyurmy* / M. Fuko. – Moskva, 1999. – 441 s.
3. Lombrozo Ch. *Prestupnyy chelovek* / Ch. Lombrozo. – Moskva, 2005.
4. Tard G. *Prestupnik i prestupleniya* / G. Tard. – Moskva, 1906.
5. Haenfler, Ross. *Goths, Gamers, and Grrrls. Deviance and Youth Subcultures* - New York, Oxford: Oxford University Press, 2010. - 158 p.
6. Bennette, Andy and Kahn-Harris, Keith. *After Subculture. Critical Studies in Contemporary Youth Culture* - New York: Palgrave Macmillan, 2004. -195 p.
7. Muggleton, David and Weinzierl, Rupert. *The Post-subcultures reader*. - Oxford, New York: Berg, 2003.
8. Aleksandrov Y. K. *Ocherki kriminalnoy subkultury* / Y. K. Aleksandrov. – Moskva: Yurist, 2005. – 280 s.
9. Karpilenya S. S. *Molodezhnaya subkultura kak sposob sotsializatsii molodezhi v usloviyakh modernizatsii rossiyskogo obshchestva: avtoref. dis. na prisv. nauch. stepenya kand. sots. nauk* / Karpilenya S. S. – Moskva, 2009. – 33 s.